

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗВО

С. В. Дембіцька

*Вінницький національний технічний університет
Хмельницьке шосе 95, Вінниця, Україна, 21000
sofiyadem13@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-2005-6744>*

О. В. Кобилянський

*Вінницький національний технічний університет
Хмельницьке шосе 95, Вінниця, Україна, 21000
akobilanskiy@gmail.com orcid.org/0000-0002-3430-5879*

С. С. Пугач

*Вінницький національний технічний університет
Хмельницьке шосе 95, Вінниця, Україна, 21000
qwertsss262@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8757-6974>*

У статті розглядається проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Актуальність поданого дослідження полягає в тому, що зміна знанневого на компетентнісний методологічний підхід у вищій школі, у відповідності до світових тенденцій, визначає потребу у вдосконаленні змісту поняття компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Метою та завданням статті є визначення структури професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки, а також особливостей формування працезахоронної та правової компетентностей студентів економічних спеціальностей як складових їхньої професійної компетентності. Для досягнення окресленої мети використанні такі загальні методи дослідження: узагальнення, порівняння, систематизація й абстрагування. Обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, яка містить діяльнісну й особистісну складові та визначається вимогами роботодавців до кваліфікації найманих працівників. Окреслено шляхи вдосконалення навчального процесу з метою формування працезахоронної та правової компетентностей майбутніх фахівців економічних спеціальностей, як важливої складової їхньої професійної компетентності. Зокрема, як-от: пошук й обґрунтування теоретичних і методологічних засад формування правової та працезахоронної компетентностей майбутніх фахівців-економістів; мотивація студентів економічних спеціальностей до вивчення правових і безпекових дисциплін; вивчення й адаптація позитивного зарубіжного досвіду, а також розробка відповідного методичного забезпечення тощо. Встановлено, що подальшого дослідження потребує визначення й обґрунтування психолого-педагогічних умов реалізації моделі формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей в процесі навчання в закладах вищої освіти.

Ключові слова: заклади вищої освіти, фахівці економічних спеціальностей, професійна підготовка, професійна компетентність, вдосконалення навчального процесу, працезахоронна компетентність, правова компетентність.

С. В. Дембицкая, А. В. Кобылянский, С. С. Пугач

*Винницкий национальный технический университет
Хмельницкое шоссе 95, Винница, Украина, 21000*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ЗВО

В статье рассматривается проблема формирования профессиональной компетентности будущих специалистов экономических специальностей. Актуальность представленного исследования заключается в том, что изменение знаниевого на компетентностный методологический подход в высшей школе в соответствии с мировыми тенденциями определяет потребность необходимости в разработке содержания понятия компетентности будущих специалистов экономических специальностей.

Целью и задачей статьи является определение структуры профессиональной компетентности будущих специалистов по экономике, а также особенностей формирования трудоохранной и правовой компетентности студентов экономических специальностей как составляющей их профессиональной компетентности. Для достижения намеченной цели использованы такие общие методы исследования: обобщение, сравнение, систематизация и абстрагирования. Обоснованно структуру профессиональной компетентности будущих специалистов экономических специальностей, которая содержит деятельностную и личностную составляющие, и определяется требованиями работодателей к квалификации наемных работников. Определены пути совершенствования учебного процесса с целью формирования трудоохранной и правовой компетентностей будущих специалистов экономических специальностей, как важной составляющей их профессиональной компетентности. В частности, такие как: поиск и обоснование теоретических и методологических основ формирования правовой и трудоохранной компетентностей будущих специалистов-экономистов; мотивация студентов экономических специальностей к изучению правовых и безопасности дисциплин; изучение и адаптация положительного зарубежного опыта, а также разработка соответствующего методического обеспечения и тому подобное. Установлено, что дальнейших исследований требует определение и обоснование психолого-педагогических условий реализации модели формирования профессиональной компетентности студентов экономических специальностей в профессиональном обучении в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, специалисты экономических специальностей, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, совершенствование учебного процесса, трудоохранная компетентность, правовая компетентность.

S. V. Dembitskaya, A. V. Kobylansky, S. S. Pugach

Vinnitsia National Technical University

95 Khmel'nitskoe highway, Vinnitsia, Ukraine, 21000

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF ECONOMIC SPECIALTIES IN ZVO

The article deals with the problem of the formation of professional competence of future specialists in economic specialties. The relevance of the presented research lies in the fact that the change of knowledge to competence-based methodological approach in higher education in accordance with global trends determines the need to develop the content of the concept of competence of future specialists in economic specialties. The purpose and objective of the article is to determine the structure of the professional competence of future specialists in economics, as well as the features of the formation of labor protection and legal competence of students of economic specialties as a component of their professional competence. To achieve the intended goal using such general research methods: generalization, comparison, systematization and abstraction. The structure of the professional competence of future specialists in economic specialties is substantiated, which contains the activity and personal components, and is determined by the requirements of employers for the qualifications of employees. The ways of improving the educational process in order to form the labor protection and legal competence of future specialists in economic specialties, as an important component of their professional competence, have been determined. In particular, such as: search and substantiation of theoretical and methodological foundations for the formation of legal and labor protection competence of future specialists-economists; motivation of students of economic specialties to study legal and security disciplines; study and adaptation of positive foreign experience, as well as the development of appropriate methodological support and the like. It was found that further research requires the definition and substantiation of psychological and pedagogical conditions for the implementation of the model of the formation of professional competence of students of economic specialties in vocational training in higher education institutions.

Key words: higher educational institutions, specialists in economic specialties, professional training, professional competence, improvement of the educational process, labor protection competence, legal competence.

Вступ. Початок ХХІ століття характеризується інтенсивним інноваційним розвитком суспільства. При цьому посилилися процеси світової інтеграції, що в свою чергу має відобразитися на системі професійної підготовки майбутніх фахівців. Враховуючи глобалізацію економіки та світових ринків, потребу напра-

цювання єдиних міжнародних принципів ведення фінансової звітності, проблема підготовки кваліфікованих фахівців економічних спеціальностей набуває першочергового значення.

Постановка проблеми. Зміна знаннєвого на компетентнісний методологічний підхід у вищій школі у відповідності до світових тенденцій

визначає потребу необхідність в розробці змісту поняття компетентності майбутніх фахівців та обґрунтування її структурних компонентів.

Обґрунтування змісту професійної компетентності майбутніх економістів та пошуки ефективних шляхів її формування здійснено низкою науковців, зокрема Н. Васаженко, С. Дембіцькою, О. Грибановою, Л. Дибковою, О. Кобилянським, І. Кобилянською, С. Пугачем, Н. Самарук та іншими.

До складу професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей науковці включають певні компетентності, що на думку останніх, сприяють ефективному виконанню професійних обов'язків. Зокрема, Л. Дибкова обґрунтувала структуру професійної компетентності майбутніх економістів, яка містить компетенції в сфері майбутньої професійної діяльності, компетенції в інших сферах професійної діяльності, інформаційну та комунікативну компетенції, а також компетенцію в сфері особистісних якостей [3, с. 6].

Н. Самарук до компонентів професійної компетентності майбутнього фахівця економічного профілю відносить: компетенцію в економічній галузі; інформаційно-комп'ютерну компетенцію, комунікативну компетенцію, компетенцію у сфері самовизначення та саморегуляції, а також виробничо-діяльнісну компетенцію [10].

Н. Мушинська стверджує, що структура професійної компетентності майбутніх економістів повинна складатися з таких компетенцій: в сфері економічної діяльності; в інших сферах професійної діяльності; виробничо-діяльнісна; інформаційно-комп'ютерна; комунікативна; в сфері самовизначення та саморегуляції особистісних якостей [6, с. 6].

О. Токарчук вважає за потрібне включити до цього переліку математичну компетентність, під якою розуміє «інтегральну властивість особистості, що передбачає: наявність ґрунтовних, інтегрованих економіко-математичних знань з математичних дисциплін; здатність використовувати математичні теорії, закони та методи для дослідження та прогнозування економічних процесів; стійку мотивацію та систему цінностей і прагнень до покращення професійної діяльності засобами математичних дисциплін» [12, с. 21]. С. Пугач також обґрунтував потребу в формуванні правової компетентності майбутніх економістів, оскільки в їхній професійній діяльності вони несуть юридичну відповідальність за прийняті рішення [8, с. 122].

Крім того, окремі компетенції економістів частково розкриті в дослідженнях М. Яковлева

(формування загальнокультурної компетентності), Н. Боярчук, Л. Нічуговської, Н. Шостаківської (формування фахової компетенції), О. Любченко, Т. Дніпровської (формування управлінської компетенції), Л. Савчук, В. Безпалової (формування інформаційної компетенції), І. Зарубінської (формування соціальної компетенції), Л. Бойко (формування соціокультурної компетенції), С. Хоцкіної (формування комунікативної компетенції), І. Головатенко (формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення математичних дисциплін), Л. Богославець (формування мовної компетентності майбутніх економістів у процесі фахової підготовки), І. Заюков й О. Мартинів (особливості підготовки майбутніх економістів до збереження здоров'я шляхом популяризації здорового способу життя) та інші.

Мета та завдання статті полягає у визначенні структури професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки, особливостей формування працезохоронної та правової компетентностей студентів економічних спеціальностей як складової їхньої професійної компетентності.

Методи дослідження. В процесі наукового пошуку, результати якого проаналізовано в даній статті, були проаналізовані науково-методичні публікації з проблеми дослідження, узагальнено наявні практичні напрацювання та власний педагогічний досвід щодо особливостей формування компетентності з безпеки життєдіяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Для досягнення окресленої мети використанні такі загальні методи дослідження: абстрагування, узагальнення, порівняння та систематизація.

Результати. Керуючись результатами дослідження В. Болотова та В. Серикова, вважаємо, що зміст професійної компетентності має розкриватися в таких практично орієнтованих ситуаціях:

1) здатність пізнавати навколишній світ, інформацію щодо майбутньої професійної діяльності;

2) здатність до використання в практичній діяльності сучасних техніки та технологій;

3) здатність до ефективною суб'єкт-суб'єктної взаємодії та адекватного оцінювання власних вчинків;

4) здатність швидко й ефективно виконувати професійні функції;

5) вміння вільно орієнтуватися в нормативно-правових нормативних документах і діяти відповідно до них;

б) вміння, за потреби, розв'язувати певні проблеми щодо самовизначення, безпечної життєдіяльності, здатність до розв'язання конфліктних ситуацій [1, с. 11-12].

Відповідно до цього, наше бачення структури професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки зображено на рис.1.

Розглянемо такі підструктури професійної компетентності майбутніх фахівців з економіки як працезохоронна та правова компетентності й обґрунтуємо їх взаємозв'язки.

Безпека життєдіяльності та охорона праці у 2011 році були визначені нормативними дисциплінами для студентів закладів вищої освіти, що включалися в освітні програми підготовки фахівців усіх спеціальностей. Нормативними документами, відповідно до яких визначаються особливості викладання безпекових дисциплін у ЗВО («Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці та безпека життєдіяльності», відповідно до особливостей окремого закладу) були відповідні накази Міністерства освіти України та типові програми, зокрема було передбачено, що кваліфікаційні роботи випускників ЗВО повинні містити розділи з безпеки життєдіяльності та охорони праці.

Наразі, в умовах самостійної розробки освітніх програм, ЗВО визначають кількість годин, потрібних для вивчення безпекових дисциплін та необхідності включення відповідних розділів з охорони праці до складу кваліфікаційних робіт, і, як правило, такий вибір здійснюється не на користь останніх.

В результаті, як свідчать аналіз науково-методичних публікацій з цієї проблеми та власний досвід авторів дослідження, найпоширенішими недоліками в знаннях студентів економічних спеціальностей з безпекових дисциплін є фрагментарність, безсистемність, відсутність вміння здійснювати аналіз небезпечних ситуацій, розробляти заходи зменшення їхніх негативних наслідків тощо.

Проведене опитування студентів економічних спеціальностей Вінницького національного технічного університету свідчить, що значна частина (64 %) вважає, що їхня майбутня професійна діяльність системно є цілком безпечною, відтак особливої потреби у вивченні питань з безпеки життєдіяльності не вбачають; 24 % респондентів зазначили, що шкідливі та небезпечні фактори в майбутній професійній діяльності наявні, але їхній вплив дуже незначний; 10 % не змогли визначитися із вибором та утрималися від відповіді взагалі. І лише 2 % респондентів змогли чітко вказати та систематизувати виробничі шкідливості та небезпеки в майбутній професійній діяльності та вважають за необхідне вивчати особливості працезохоронної діяльності в майбутній професії.

Вважаємо, що вивчення безпекових дисциплін студентами економічних спеціальностей для ефективного формування працезохоронної компетентності повинне змістовно та методично відрізнятися у порівнянні з іншими напрямками чи спеціальностями.

Зокрема, відповідно до ГОСТу 12.0.003-74 Небезпечні та шкідливі виробничі фактори (чин-

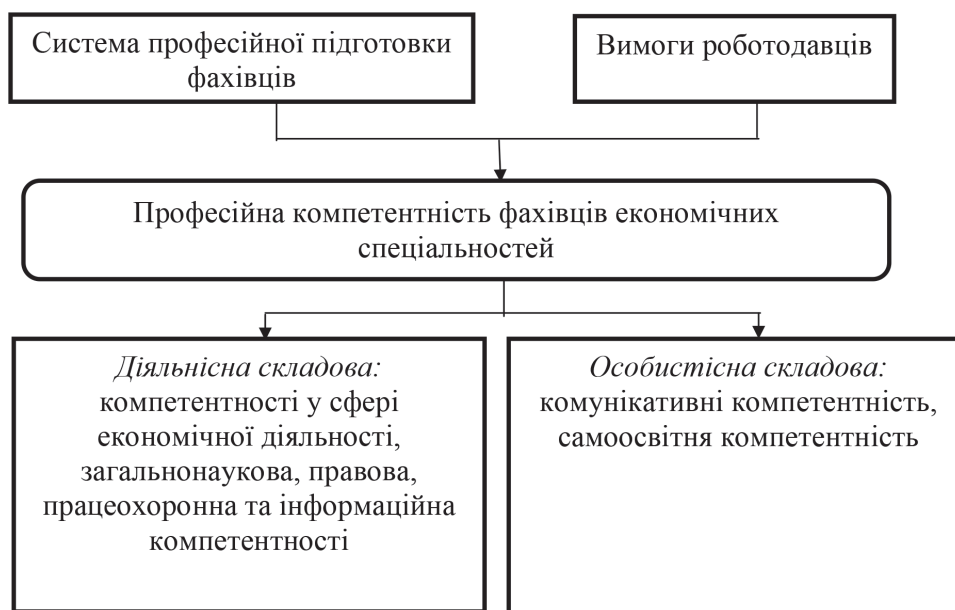

Рис. 1. Структура професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей

ний до 01.01.2022) до небезпечних та шкідливих факторів виробничого середовища працівників економічних спеціальностей можна віднести такі, фізичні: підвищені та знижені параметри мікроклімату (температура, відносна вологість, швидкість руху повітря), підвищена запиленість і іонізація повітря робочої зони, підвищений рівень статичної електрики та електромагнітних випромінювань, недостатнє природнє освітлення, недостатнє освітлення робочої зони, підвищена пульсація світлового потоку, підвищене значення напруги в електричному колі, замикання якого може відбутися через тіло людини; психофізіологічні: фізичні перевантаження (статичні), нервово-психічні перевантаження (розумові перенапруги, перенапруга аналізаторів, монотонність праці, емоційні перевантаження).

Специфічними темами, які варто розглядати, на нашу думку, під час вивчення безпекових дисциплін для студентів економічних спеціальностей є:

- особливості організації системи управління охороною праці на підприємствах (організаціях, закладах);

- джерела фінансування заходів з поліпшення умов й охорони праці;

- оцінка соціально-економічної ефективності впровадження на підприємстві заходів з покращення стану охорони праці;

- відображення працезахоронних питань у фінансовій документації підприємства.

- Враховуючи вище наведене, вважаємо, що для формування компетенцій з безпеки життєдіяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, необхідно:

- опанувати закономірності виникнення небезпечних і шкідливих виробничих факторів, їхні властивості, зокрема, тих факторів, які можуть виникнути в процесі майбутньої фахової діяльності;

- навчитися визначати та систематизувати небезпечні, шкідливі та вражаючі фактори, що породжуються джерелами виробничих небезпек конкретного підприємства;

- вміти прогнозувати можливість і наслідки впливу визначених небезпечних та шкідливих факторів на організм людини;

- опанувати алгоритми щодо розробки заходів зі зменшення впливу небезпечних, шкідливих та вражаючих факторів, що можуть виникати в процесі фахової діяльності;

- навчитися визначити доцільні в кожній ситуації громадсько-політичні, соціально-економічні, правові, технічні, природоохоронні, медико-профілактичні й освітньо-виховні заходи,

що спрямовані на забезпечення здорових і безпечних умов професійної діяльності людини.

При цьому провідну роль для таксономії небезпек і розробки ефективних заходів із попередження їхнього негативного впливу мають сформовані на належному рівні правові знання та навички. Це пояснюється тим, що за сучасних умов глобалізації, гуманізації та демократизації суспільного життя зростає роль правової підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, здатних діяти в життєвих і професійних ситуаціях відповідно до загальноєвропейських і світових соціальних норм і законів.

Адже, вивчення охорони праці починається саме із опанування основоположних законів і нормативно-правових актів з Кодексу законів про працю, Кодексу цивільного захисту України, про охорону праці, пожежну безпеку, охорону навколишнього середовища тощо, якими мають керуватися працівники та роботодавці під час організації системи управління охороною праці на підприємстві (СУОПП) та виконання своїх професійних обов'язків.

Наразі, з 1994 року відбувається адаптація діючого законодавства України з охорони праці до європейських нормативних документів, що окреслено в рамках реалізації євроінтеграційного курсу України. Майбутні працівники економічних спеціальностей мають бути ознайомлені з діючими стандартами в області управління ризиками, їх видами та застосуванням, а також процедурою управління ризиками на підприємстві згідно сучасних вимог OHSAS 18001. Адже, завдяки впровадженню в матеріальне виробництво процедур управління ризиками та розвитку навичок безпечної поведінки персоналу, як показала практика найбільш економічно розвинений країн світу, досягається значний економічний ефект.

Отже, для забезпечення ефективного формування працезахоронної та правової компетентностей майбутніх працівників економічних спеціальностей як складової їх професійної компетентності на етапі професійної підготовки необхідно запровадити:

- 1) структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Така модель має відображати всі складові професійної компетентності, обґрунтовувати потреби кожної підсистеми та визначати завдання, які потребують розв'язання в межах формування кожної складової професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Лише при наявності такого наукового під-

ходу в розроблена модель буде забезпечувати досягнення синергетичного ефекту;

2) визначення мети та завдань кожної з навчальних дисциплін, які містяться в освітній програмі підготовки фахівців певної економічної спеціальності; ці завдання мають бути окреслені в межах формування зазначених компетентностей;

3) вдосконалення змісту навчання та розробки узгоджених програм навчальних дисциплін. При цьому першочерговим завданням є встановлення та реалізація міжпредметної інтеграції для поєднання системи професійної підготовки майбутніх економістів у логічну послідовну систему наукових знань. Зокрема, з цією метою потрібно здійснювати систематичне вдосконалення програм з безпекових і правових дисциплін з метою забезпечення міжпредметних зв'язків з фаховими дисциплінами, за рахунок чого буде забезпечуватися адаптація їхнього змісту до майбутньої професійної діяльності студентів;

4) наукове проектування викладачем навчального процесу, яке передбачає, відповідно до визначених у моделі завдань, розробку завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів з метою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії підготовки кожного студента;

5) постійне вдосконалення форм і методів навчання. На сучасному етапі розвитку вищої освіти в науковому товаристві існує думка, що забезпечити ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців із необхідними для роботодавців якостями, можливо шляхом впровадження в навчальний процес вищої школи методів активних навчання. Під час вивчення безпекових дисциплін свою ефективність довели проблемні методи навчання, методи проєктів, методи особистісно-орієнтованого та контекстного навчання. Досвід їх впровадження в освітній процес ЗВО відображено в публікаціях авторів [2; 4; 5].

Обговорення та висновки. Особливості формування компетентності з безпеки життєдіяльності в майбутніх фахівців та формування культури безпеки життєдіяльності було об'єктом вивчення багатьох науковців, зокрема, В. Березуцького, Ю. Бойчука, В. Сапронова, Т. Поведи, А. Толоки, З. Яремка та інших.

Дослідник В. Сапронов стверджує, що «для вивчення адекватних принципів життєдіяльності суспільство потребує інструменту розуміння та передбачення світової динаміки з небувалим наростанням масштабів загроз людині» [11, с. 47]. Т. Поведа вважає необхідним запровадження спеціальної підготовки викладачів безпеки життєдіяльності, що, в результаті, призведе до появи кваліфікованих працівників у цій сфері [7, с. 95].

Активно обговорюються проблеми вивчення питань з безпеки життєдіяльності майбутніми фахівцями й зарубіжними науковцями. Зокрема, на думку П. Сміта та К. Мустрада, основоположним завданням профілактики виробничого травматизму є саме ґрунтовна підготовка з питань безпеки життєдіяльності в процесі професійної підготовки [22]. Н. Валлерстайн та М. Вайнгер наголошують на необхідності забезпечення якісного навчання з питань безпеки життєдіяльності, що дозволить майбутнім працівникам забезпечити власну безпеку в процесі праці [23].

В дослідженнях [15; 18; 19] обґрунтовано твердження про необхідність залучення до розробки програм з безпекових дисциплін фахівців певної галузі. В низці досліджень [17; 20; 21] наводяться приклади профспілкових навчальних програм та обговорення методів оцінки підготовки кадрів [13; 14; 16], а також пояснюються умови забезпечення якості знань з охорони праці в процесі набуття професії.

Отже, сучасні вимоги до підготовки фахівців, зокрема економічних спеціальностей, передбачають переосмислення й оновлення методів забезпечення формування та розвитку правової та працезохоронної компетентностей у процесі професійної підготовки. На нашу думку, вдосконалення методичного забезпечення вивчення безпекових і правових дисциплін для покращення професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей полягає в наступному:

– пошук та обґрунтування теоретичних і методологічних засад формування правової та працезохоронної компетентностей майбутніх фахівців-економістів, як складової їхньої професійної компетентності;

– вивчення й адаптація позитивного зарубіжного досвіду з питань підготовки з охорони праці в процесі професійного навчання майбутніх фахівців економічних спеціальностей;

– мотивація студентів економічних спеціальностей до вивчення правових і безпекових дисциплін шляхом окреслення та реалізації міжпредметної інтеграції;

– розробка відповідного методичного забезпечення з впровадження методів активного навчання в процес професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Подальшого дослідження потребує визначення й обґрунтування психолого-педагогічних умов реалізації структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей в процесі навчання в закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 9–14.
2. Дембіцька С. В. Використання методів активного навчання в процесі формування працезохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. Хмельницький: В-во НАДПСУ, 2019. № 5. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/340>.
3. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 20 с.
4. Кобилянський О. В. Теоретико-методичні основи навчання безпеки життєдіяльності студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 590 с.
5. Кобилянський О. В., Дембіцька С. В., Кобилянська І. М. Теоретичні засади формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у студентів економічних спеціальностей: монографія. ВНТУ : Вінниця, 2014. 263 с.
6. Мушинська Н. С. Формування компетентності саморозвитку майбутніх бакалаврів економіки у процесі професійної підготовки автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2014. 20 с.
7. Поведа Т. П. Проблеми вивчення курсу безпеки життєдіяльності на педагогічних спеціальностях університету. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2015. Вип. 8. Ч. 1. С. 93–96.
8. Пугач С. С. Розвиток правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. *Педагогіка безпеки*. 2018. Т. 3, № 2. С. 120–130.
9. Пугач С. С. Теоретичні та методичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців економічного профілю у системі неперервної освіти: монографія. Вінниця: ВНАУ, 2019. 229 с.
10. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_2_12
11. Сапронов В. В. Идеи к общей теории безопасности. *Основы безопасности жизнедеятельности*. 2007. № 1. С. 46–52.
12. Токарчук О. М. Математична компетентність як складова професійної підготовки майбутнього економіста. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2012. № 3. С. 18–24.
13. Cole H. P. Embedded Performance Measures as Teaching and Assessment Devices. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 1994. № 9(2). P. 261–281.
14. Ford J. K, Fisher S. The Transfer of Safety Training in Work Organizations: A Systems Perspective to Continuous Learning. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 1994. № 9(2). P. 241–259
15. Ginzberg A. Waking up the Audience: The Use of Trigger Videos in Labor Education. *American Journal of Industrial Medicine*. 1992. № 22(5). P. 771– 773. doi: 10.1002/ajim.4700220515
16. Gotsch A. R, Weidner B. L. Strategies for Evaluating the Effectiveness of Training Programs. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 1994. № 9(2). P. 171–188.
17. Joseph B. S., Sieloff D. A. Ergonomics Training: A Joint Labor- Management Approach. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 1994. № 9(2). P. 159–169.
18. LaMontagne A.D. A Participatory Workplace Health and Safety Training Program for Ethylene Oxide. *American Journal of Industrial Medicine*. 1992. № 22(5). P. 651–664. doi: 10.1002/ajim.4700220504.
19. Luskin J. Teaching Health and Safety: Problems and Possibilities for Learner-Centered Training. *American Journal of Industrial Medicine*. 1992. № 22(5). P. 665–676. doi: 10.1002/ajim.4700220505
20. Robins T. G. A Joint Labor-Management Hazard Communication Training Program: A Case Study in Worker Health and Safety Training. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 1994. № 9(2). P. 135–145.
21. Schurman S. J, Silverstein B. A, Richards S. E. Designing a Curriculum for Healthy Work: Reflections on the United Automobile, Aerospace and Agricultural Implement Workers-General Motors Ergonomics Pilot Project. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 1994. № 9(2). P. 283–304
22. Smith P. M., Mustard C. A. How many employees receive safety training during their first year of a new job? *Injury Prevention*. 2007. № 13. P. 37– 41.
23. Wallerstein N, Weinger M. Health and Safety Education for Worker Empowerment. *American Journal of Industrial Medicine*. 1992. № 22(5). P. 619– 635. doi.org/10.1002/ajim.4700220502

REFERENCES:

1. Bolotov, V. A., & Serikov, V. V. (2003). Kompetentnostnaya model: ot idei k obrazovatelnoy programme [Competence model: from idea to educational program]. *Pedagogika*. 10. 9–14 (in Russian).
2. Dembitska, S. V. (2019) Vykorystannia metodiv aktyvnoho navchannia v protsesi formuvannia pratseokhoronnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv mekhanichnoi inzhenerii [Use of methods of active training in the process

- of formation of labor protection competence of future specialists of mechanical engineering]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: pedahohichni nauky*. Khmelnytskyi: V-vo NADPSU. 5. Retrieved from: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/340> (in Ukrainian).
3. Dybkova, L. M. (2006). *Indyvidualnyi pidkhid u formuvanni profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv* [Individual approach in the formation of professional competence of future economists] (Abstract of candidate's thesis, Institute of Higher Education). Kyiv, Ukraine (in Ukrainian).
 4. Kobylianskyi, O. V. (2012). *Teoretyko-metodychni osnovy navchannia bezpeky zhyttiediialnosti studentiv ekonomichnykh spetsialnosteiu vyshchyykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia* [Theoretical and methodical bases of training of safety of life of students of economic specialties in higher educational institutions: monograph]. Vinnytsia, VNTU (in Ukrainian).
 5. Kobylianskyi, O. V., Dembitska, S. V., & Kobylianska, I. M. (2014). *Teoretychni zasady formuvannia kompetentsii z bezpeky zhyttiediialnosti u studentiv ekonomichnykh spetsialnosteiu: monohrafiia* [Theoretical bases of formation of competences on life safety at students of economic specialties: monograph]. VNTU, Vinnytsia (in Ukrainian).
 6. Mushynska, N. S. (2014). *Formuvannia kompetentnosti samorozvytku maibutnikh bakalavriv ekonomiky u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of competence of self-development of future bachelors of economics in the process of professional training] (Abstract of candidate's thesis, Kharkiv National Pedagogical University named by H.S. Skovoroda). Kharkiv, Ukraine (in Ukrainian).
 7. Poveda, T. P. (2015). *Problemy vyvchennia kursu bezpeky zhyttiediialnosti na pedahohichnykh spetsialnostiakh universytetu* [Problems of studying the course of life safety in pedagogical specialties of the university]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Seriya: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 8. Ch. 1. 93–96 (in Ukrainian).
 8. Puhach, S. S. (2018). *Rozvytok pravovoi kompetentsii maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu* [Development of legal competence of future economic specialists]. *Pedahohika bezpeky*. 2 (3). 120–130.
 9. Puhach, S. S. (2019). *Teoretychni ta metodychni zasady formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu u systemi nepererвної osvity: monohrafiia* [Theoretical and methodical bases of formation of legal competence of future experts of an economic profile in system of continuous education: the monograph]. Vinnytsia: VNAU (in Ukrainian).
 10. Samaruk, N. M. (2011). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv* [Formation of professional competence of future economists]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_2_12 (in Ukrainian).
 11. Sapronov, V. V. (2007). *Idei k obshchey teorii bezopasnosti* [Ideas for general security theory]. *Osnovy bezopasnosti zhiznedeyatelnosti*. 1. 46–52 (in Russian).
 12. Tokarchuk, O. M. (2012). *Matematychna kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky maibutnoho ekonomista* [Mathematical competence as a component of professional training of future economists]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Pedahohika*. 3. 18–24 (in Ukrainian).
 13. Cole, H. P. (1994). *Embedded Performance Measures as Teaching and Assessment Devices*. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 9(2). 261–281.
 14. Ford, J. K., & Fisher, S. (1994). *The Transfer of Safety Training in Work Organizations: A Systems Perspective to Continuous Learning*. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 9(2). 241–259.
 15. Ginzberg, A. (1992). *Waking up the Audience: The Use of Trigger Videos in Labor Education*. *American Journal of Industrial Medicine*. № 22(5). 771–773. doi: 10.1002/ajim.4700220515
 16. Gotsch, A. R., & Weidner, B. L. (1994). *Strategies for Evaluating the Effectiveness of Training Programs*. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 9(2). 171–188.
 17. Joseph, B. S., & Sieloff, D. A. (1994). *Ergonomics Training: A Joint Labor- Management Approach*. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 9(2). 159–169.
 18. LaMontagne, A. D. (1992). *A Participatory Workplace Health and Safety Training Program for Ethylene Oxide*. *American Journal of Industrial Medicine*. 22(5). 651–664. doi: 10.1002/ajim.4700220504.
 19. Luskin, J. (1992). *Teaching Health and Safety: Problems and Possibilities for Learner-Centered Training*. *American Journal of Industrial Medicine*. 22(5). 665–676. doi: 10.1002/ajim.4700220505.
 20. Robins, T. G. (1994). *A Joint Labor-Management Hazard Communication Training Program: A Case Study in Worker Health and Safety Training*. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 9(2). 135–145.
 21. Schurman, S. J., Silverstein, B. A., & Richards, S. E. (1994). *Designing a Curriculum for Healthy Work: Reflections on the United Automobile, Aerospace and Agricultural Implement Workers-General Motors Ergonomics Pilot Project*. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. 9(2). 283–304.
 22. Smith, P. M., & Mustard, C. A. (2007). *How many employees receive safety training during their first year of a new job?* *Injury Prevention*. 13. 37–41.
 23. Wallerstein, N., & Weinger, M. (1992). *Health and Safety Education for Worker Empowerment*. *American Journal of Industrial Medicine*. 22(5). 619–635. doi.org/10.1002/ajim.4700220502.